
På besøk hos Sámi doaktáriid searvi

AKTUELT I FORENINGEN

STIG KRINGEN

stig.kringen@legeforeningen.no

Kommunikasjonsavdelingen

Samenes tradisjonelle bosetningsområde, Sápmi, omfatter regioner i Norge, Sverige, Finland og Russland. Den største samiske befolkninga finner vi i Norge, med rundt 40 000 mennesker. Men hvordan er helsetilbudet deres? Aktuelt i foreningen har tatt turen til Finnmark og snakket med lederen i Samisk legeforening.

TRAPPER OPP INNSATSEN: Leder i Samisk legeforening, Jonill Margrethe Fjellheim Knapp, vil øke den generelle kunnskapen i befolkningen om samisk helse, særlig blant helsepersonell. FOTO: Stig Kringen/Privat

6. februar er samenes nasjonaldag, og i 2024 fyller foreninga som på samisk heter Sámi doaktáriid searvi (SDS) 40 år. Det er en ypperlig anledning til å høre mer om hvordan de arbeider.

Jonill Margrethe Fjellheim Knapp tok over som leder i oktober 2023. Til daglig er hun lege i spesialisering – del 1 i generell kirurgi ved Hammerfest sykehus. Hun har vært med i styret i foreninga siden hun gikk første året på medisinstudiet i Tromsø, kun avbrutt av et par års opphold da hun satt i styret til Legenes klimaaksjon.

Fjellheim Knapp er oppvokst i bygda Kolbu på Toten, et stykke utenfor det samiske kjerneområdet. Hennes mor kommer fra en stor reindriftsfamilie i det sørsamiske området ved Røros. Fra farsslekta i Sør-Varanger har hun nordsamiske og sjøsamiske aner.

Foreningens organisering

– Samisk legeforening er en frivillig, politisk uavhengig organisasjon med både svensk og finsk representasjon i styret. Foreninga er registrert og organisert på norsk side, men har aktive medlemmer også i Sverige og Finland. I Russland

har vi ingen medlemmer, forklarer Fjellheim Knapp.

– Vi har hovedvirksomheta i Norge, og majoriteten av medlemmene er bosatt her. Det er imidlertid nært grensa, og det er derfor naturlig å samarbeide med samiske leger på svensk og finsk side. I Sverige og Finland finnes det ikke tilsvarende samiske legeforeninger. Så vidt meg bekjent er det også færre samiske leger i våre naboland, fortsetter hun.

I dag har Samisk legeforening i overkant av 60 medlemmer, og medlemstallet har vært stabilt en stund. Studenter og nyutdannede leger er kommet til, samtidig som også enkelte leger pensjonerer seg. Foreninga er veldig opptatt av å rekruttere de unge.

– Det er viktig for å utvikle foreninga og sikre fremtida. Samiske tannleger og veterinærer er veldig velkomne til å være støttemedlemmer, likeså andre leger som slutter seg til foreningas formålsparagraf, sier Fjellheim Knapp.

Hun har inntrykk av at de fleste i Samisk legeforening i tillegg er med i Den norske legeforening.

I forbindelse med førtiårsjubileet planlegger foreninga en større konferanse og jubileumsfeiring, trolig i Tromsø.

Historie og fokusområder

Samisk legeforening ble opprettet i Karasjok i 1984. Bakgrunnen var et behov for å bedre helsetilbudet til den samiske befolkningen, samt å fremme helseopplysning på samisk. Dette er noe Norge forplikter seg til, blant annet via ILO-konvensjonen om urfolks rettigheter, opplyser Fjellheim Knapp.

– I ILO-konvensjon nummer 169, artikkel 25, er det beskrevet at utforming og gjennomføring av helsetjenester for urfolk skal skje under urfolks eget ansvar og kontroll. På denne måten kan urfolk nyte godt av så høy fysisk og helsemessig standard som mulig. Norge var det første landet som undertegnet urfolkskonvensjonen.

Samisk legeforening jobber med å skape møtearenaer for samisk helsepersonell blant annet ved å ha konferanser cirka en gang i året. Hit inviterer de også politikere og andre interesserte. Temaene har de senere år vært pediatri og geriatri. De driver også med formidlingsarbeid gjennom blant annet deltakelse i panelsamtaler og foredrag. Foreninga uttaler seg i spørsmål som angår samisk helse.

I 2023 holdt foreninga et foredrag om den samiske pasient for overleger i Bergen. Dette ble meget godt tatt imot, og mange av tilhørerne ga uttrykk for at foredraget var lærerikt.

– På nyåret skal vi holde et foredrag på en fagdag i palliasjon. Vi er veldig takknemlige for innspill og forespørsler. Styremedlemmene jobber fulltid som leger, så oppgavene blir bestemt ut fra hva vi har kapasitet til, sier Fjellheim Knapp og fortsetter:

– Vi har et nært samarbeid med Sametinget rundt samiske helsespørsmål. Medlemmene våre er aktive, men vi er ganske få. Derfor er det viktig at vi spiller på lag med andre organisasjoner med like interesser. Vi samarbeider nå med Samisk psykologforening, som ble opprettet i 2022, og tidligere med Samisk sykepleierforening og Samisk sosialarbeiderforening.

Ønsker flere kvoteplasser

Fjellheim Knapp opplyser om at det i dag er mangel på samisktalende leger og helsepersonell. Hun forklarer at det er ganske mange pasienter i Norge, Sverige og Finland som burde fått tilbud om å møte samisktalende helsepersonell, men som ikke får det.

– Vi har jobbet i noen år for å øke antallet medisinstudieplasser på samisk språkkvote ved UiT Norges arktiske universitet. Nå er antallet kvoteplasser tredoblet, fra to til seks. Det er vi fornøyde med, men vi ønsker selvfølgelig også å øke antallet kvoteplasser i Trondheim, der det er et sørsamisk område. Vi jobber også tilsvarende på svensk og finsk side på litt lengre sikt.

På spørsmål om hva Samisk legeforening historisk har utrettet, svarer hun at de har hatt en finger med i spillet i etableringen av flere helseinstitusjoner som spesialistlegesenteret i Karasjok, Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS) og Samisk senter for helseforskning.

Viktige forskjeller

Fjellheim Knapp peker på at selv om samisktalende helsepersonell er viktig, er det også essensielt å øke kompetansen blant ikke-samisktalende leger. Hun anbefaler alle å sjekke ut e-læringskurset «eSANKS» som en god start. Den viktigste forskjellen på samiske pasienter kontra de norske er kommunikasjonsformer, verdenssyn, livssyn, og perspektiver på helse og sykdom, ifølge SDS-lederen.

– Det er viktig å være klar over at samiske pasienter ikke er så glade i å snakke om helse og sykdom. De snakker litt mer rundt grøten. Som lege må du bruke tid på å prøve å opparbeide deg tillit før du kan gå til kjernen. Studier viser at samiske pasienter ordlegger seg på en mer indirekte måte.

Høsten 2023 kom det en rapport fra Amnesty International Norge som viser at veldig mange unge samer blir utsatt for hets og drapstrusler. Fjellheim Knapp poengterer at å være utsatt for hets på bakgrunn av identitet og etnisitet er potensielt svært skadelig for identitetsutviklingen, særlig hos unge.

– En forskningsrapport om reindriftsutøvere viser at på gruppenivå oppgir 97 prosent av dem å ha blitt diskriminert, mot to-tre prosent i den øvrige befolkninga. Det er en veldig stor forskjell basert på yrkesbakgrunn.

Tolketjenester

De samiske språkene som er mest brukt i Norge i dag er nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk. Det er tilbud om nordsamisk tolketjeneste på sykehus i Nord-Norge. Fjellheim Knapp forklarer at selv om det finnes tolker i sørsamisk og lulesamisk, eksisterer det ikke noe etablert tilbud innenfor helsetjenesten, så vidt hun vet. Hun mener at nordsamiske tolketjenester fungerer godt, men at det erfaringsmessig brukes for lite.

– Selv om pasienter snakker godt norsk betyr ikke det at det ikke er en fordel å bruke morsmålet. Har man samisktalende helsepersonell, alternativt en tolk, kan man ofte få mange nøkkelopplysninger som ikke hadde kommet frem hvis kommunikasjonen foregikk på norsk.

Hun har hørt flere historier fra kollegaer som beskriver at det kunne gått galt hvis det ikke hadde vært for samisktalende personell.

– De har fanget opp ting på samisk som har vært misforståelser eller at pasientene ikke har turt å si ifra.

Styreformen av samisk helsetjeneste

Sámi klinihkka, som ligger i Karasjok, er i dag den eneste klinikken som har samisk språk- og kulturkompetanse i Norge. Den er organisert under Finnmarkssykehuset etter at Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) ga Helse Nord oppdraget om å utforme samisk spesialisthelsetjeneste. Samisk legeforening mener at klinikken bør frigjøres fra Finnmarkssykehuset.

– Fordi Sámi klinihkka er underlagt Finnmarkssykehuset og den administrative funksjonen der, har de verken oversikt over eller mulighet til å kalle inn egne pasienter, og det er ikke mulig for klinikere å henvise direkte til Sámi klinihkka. De har heller ikke spillerom til å investere i utstyr og ressurser som de ser at de trenger. Vi i Samisk legeforening stiller oss undrende til at Sámi klinihkka årlig har flere millioner i overskudd, men likevel ikke klarer å rekruttere til stillinger for å bedre tilbudet. Tvert imot så heller det mot at de mister ansatte, sier Fjellheim Knapp.

Sámi klinihkka ble formelt åpnet i januar 2020. Hvordan opplever den samiske befolkningen helsetilbudet fire år etter åpning?

– Tilbudet har ikke blitt noe bedre ettersom klinikken ikke har et reelt selvstyre. Det som fungerer veldig bra er kompetansetjenesten innen psykisk helsevern og rus, som er underlagt Sámi klinihkka. De har et nasjonalt ansvar og innkaller også pasienter fra både Sverige og Finland. Den somatiske delen av Sámi klinihkka er dessverre ikke like godt organisert på grunn av ledelsesstrukturen. Dette er noe vi som forening har jobbet med og sagt fra om ved gjentatte anledninger. Også Sametinget har uttalt seg om dette, avslutter Fjellheim Knapp.

